

OŚWIECAĆ (165) *vb impf*

-ś- (91), -f- (69), -s- (2), -fz- (1), -fs- (1), -sz- (1); -c- (138), -cz- (20), -tz- (5), -cz- (2).

o oraz a jasne; -e- *Mącz* (9), -é- (8) *OpecŻyw* (4), *OpecŻywList*, *BiałKat*, *SarnStat*, *SiebRozmysł*.

inf oświecać (16). ◇ *praes 1 sg* oświecâm (17). ◇ *2 sg* oświecâsz (5). ◇ *3 sg* oświecâ (86). ◇ *3 pl* oświecają (2). ◇ *praet 2 sg m* -eś oświecâł (2). ◇ *3 sg m* oświecâł (8). *f* oświecała (2). ◇ *3 pl m pers* oświecali (1). *subst* oświecały (2). ◇ *fut 3 sg m* oświecać będzie (2). ◇ *con 1 sg m* bych oświecâł (1). ◇ *3 sg m* by oświecâł (5). *f* by oświecała (1). ◇ *3 pl subst* by oświecały (2). ◇ *part praes act* oświecając (13).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI i XVIII w. s.v. oświecić*.

1. *Sprawiać, że coś staje się jasne lub widoczne; oświetlać; illuminare* *Vulg, PolAnt, Calep, Cn; illustrare* *PolAnt, Calep, Cn; irradiare* *Mącz, PolAnt, Calep; refulgere* *PolAnt; elucere, praeirradiare, resplendere* *Mącz; affulgere* *Calep; collustrare* *Cn* [w tym: kogo, co (66)] (79): A w nocy ye [Izraelitów] ofwyecał ogyeń pałający *LubPs* R6; *RejWiz* 2v, 145; *Mącz* 201b, 345a [2 r.], 409d; *GórnDworz* L15v; *BudBib Eccli* 50/7; *SkarJedn* 55; *NiemObr* 68; *Calep* 40b, [505]a, b, 563a; Izali gwiazdeczka miała fłońce oświeca? *SkarKaz* 515a; Ieftem dziedzić cnych Bogow/ ia [Apollo] niebo fklepione Oświecam *SapEpit* A2.

oświecać czym (4): *RejPs* 114v; *WujNT* 241 marg; Y promieñmi oświeca [Trytonia] okrąg wtwierdzony *SapEpit* [B2]v; *SzarzRyt* C2v.

W połączeniu szeregowym (1): A Ią tácy zacni á poćiwi ludzie iáko fłońce wżem pożyteczni/ ktore wżytki y ofwieca/ y ogrzewa/ y żywności rozmaíte ożywia/ á wżytkim dobrze czyniąc. *RejZwierc* 100v.

W porównaniach (3): Rozdziałał wody byftre ciekaće [...]/ á wćiemności nocney iáko ogniem iálnem ie gwiazdami ofwiecał. *RejPs* 114v; *BielKron* 427v; A thák człowiek poćiwy á poćiwie rozważny iefth iáko bláfk fłoneczny co wżytki kąty ofwieca *RejZwierc* 71v.

Zwroty: »świat oświecać« = illuminare orbem *PolAnt* [szyk zmienny] (6): *BielŻyw* 151; Tę to Olhę Ruś przywłazcza Słońcu/ mówiąc: iáko Słońce świat oświeca/ ták też ona nas oświeciła krzem Świętym *BielKron* 427v, 25; *BudBib Ps* 76/18[19]; *StryjKron* 126; *GrabowSet* C4v, V3v.

»oświecać ziemię« (2): Niechay fie ftána fwiátła [...]: áby fwieciły ná wtwierdzeniu niebá/ á oświecały ziemię [ut ... *illuminent terram*]. *Leop Gen* 1/15; *Complere luce terras dicitur sol, Oświecać wżiltkę ziemię. Mącz* 304c.

Szeregi: »oświecać a grzać« (1): A to [niebo] fie w koło zyemie toczy wftáwicznie/ Ofwiecaiąc á grzejąc wżytki rzeczy flicźnie. *RejWiz* 145.

»oświecać i ożywiać« (1): Gdyż taką moc ná niebie dziwnie fprawioną małz [słońce]/ Iż tu wżytko ofwiecałz y wżytko ożywiałz. *RejWiz* 34v. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»i żywić i oświecać« (1): Tác nas gwiazdá [jutrzenna] y żywi y ofwieca *RejAp* 195.

W przen (6): *GlabGad* B5; Iż náuka twoiá á fłowá twoie moy miły Pánie/ Ią iáko pochodnia/ ktore oświecaią nogi moje. *RejPos* 337v; O Pánno święta/ łálki nápełniona/ [...] Tyś [...] Spráwiedliwości Słońce: co oświeca Swiát/ ftráfných błędow zewłząd nápełniony *GrabowSet* V3v; KRolowi Hymn możnemu śpiewaymy Kámaeny/ Bogu naprzod/ bez Bogá nic nie godno ceny/ On ftworzył/ on fprawuie/ on oświeca tego/ Zywoťem/ fzczęściem/ fławą *SzarzRyt* C2v, B3.

W porównaniu (1): Alexander syn Philipow Dariułowi [...]. Czoż tho iest á iako to rzecz dziwna iest, że ten który wżitek świat iako łonce oświeca boi sie człowieka wzgardzonego á młodego Alexandra *BielŻyw* 151.

a. *Gdy światło jest zesłane przez Boga (7):* y niebędzie potrzebá ludziom pochodnie/ áni światłości floneczney/ bo ie Pan Bog oświeca *Leop Apoc* 22/5, *Ps* 75/5; *BibRadz Apoc* 22/5; *RejAp* 185; *WujNT Apoc* 22/5, s. 888 *marg.*

Zwrot: »oświecać światłością« (1): Aza wiesz gdy ie Bog rozrządzał/ y oświecał światłością obłoki [*irradiare lucem nubis*] *fwe. BudBib Iob* 37/15.

b. *Gdy światło ma właściwości nadprzyrodzone (33):* *LubPs* R4v; *SarnUzn* E7; iam iest Swiatłość światá tego/ który oświecam káżdego/ áby w ciemnościách nie chodził/ by ná lewo nie vgodził *ArtKanc* P5, A16v; O wżechmogący Boże/ światłości fczęśliwa/ Sercá náfze ośiadłá rdzá grzechow płáčliwa/ Skąd choćiay nas oświecałz/ żywiemy iák w nocy *SzarzRyt* B3.

oświecać czym (6): duch fzwżyaty [...] nathnął duchem uyfokym proroky oźwyezczayącz ye promyenny yafnołczy fwey *PatKaz II* 54v; *LubPs* ff3v; *KrowObr* C; *SkarJedn* A6. *Cf* »oświecać światłością«.

Zwroty: bibl. [Ioann 1/9] »oświecać wszelkiego (a. káżdego) człowieka, káżdego (na (ten) świat przychodzącego)« [*szyk zmienny*] (17:1): Abowim íam pan Kryftus yest śwytłóć prawdziwa ktora ośwyeca káżdego człowieka przychodzącego ná ten śwyt KromRozm I E3; *KromRozm III* M4; *KrowObr* 43v, 88v, 90v, 122; *SarnUzn* E7; *RejAp* 134v; *RejPos* 339; *KarnNap* Cv; powiadałz ífz twoy Bog światłość przyniołł/ y on oświeca wżelkiego człowieka *SkarŻyw* 147, 80, 147; Náfweźił nas w tey ciemności/ będąc pełen íafności/ oświecaíac on íam káżdego/ ná ten to świat przychodzącego. *ArtKanc* A12v; *LatHar* 105, 616, 687; Byłác światłość prawdziwa ktora oświeca wżelkiego człowieka ná ten świat przychodzącego [*Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*]. *WujNT Ioann* 1/9.

»oświecać rozumy« (1): áby náfcział [*Aaron*] wżytkiego Izraéłá woley Bożey/ y oświecał rozumy ich zbáwienną y duchowną światłością. *SkarŻyw* 491.

»oświecać świat« [*szyk zmienny*] (2): Ze go [*Chrystusa*] zowie pímo Oycową mądrofcíą/ formą/ wyobráżeniem/ światłófcíą ktora oświeca wżytek świat *SarnUzn* Hv; *SkarJedn* 310.

»oświecać światłością« (2): íz on [*Chrystus*] oświeca nas nową á wieczną światłością prawdy fwoiey *LubPs* Z2; *SkarŻyw* 491.

Szereg: »objáfniác a oświecać« (1): then Pan náfz nam świećić á nas miłófcíwie objáfniác á oświecać raczy. *RejPos* 337v.

W przen (3): A toż yelli Luter też ośwyeca/ toć ínfá śwytłóć/ á Kryftułowí przeciwna. *KromRozm I* E3; *LubPs* Z2; który [*papież*] íafnością fwoią świat oświeca *SkarJedn* 310.

2. *Kierowác światło w ciemność, usuwác mrok; illuminare PolAnt [w tym: co (6)] (7):* *KromRozm I* E3; Ale [*Aniół Pański*] oświecał noc/ ták íz íedni do drugich przez całą noc nie mogli sie przybliżyć. *BibRadz Ex* 14/20.

Zwrot: »oświecać ciemność (ciemności)« [*w tym: komu (1)*] [*szyk zmienny*] (5): Wdzień gorący rofcíagnął [*Bóg*] chłódný obłok nád niemi á ciemnołć nocną íako ogniem íem oświecał. *RejPs* 155v;

Iż śwytłość oná wcyemnoćyach swyeci/ yáko y flońce to ktore widzimy/ cyemności oswyeca. *KromRozm I E3; LubPs V2; IAK Mieściac nocne oswieca ciemności/ Ták tá Leliwá dla mężney dzielności/ W Moniwidowem swieci Domu sławnem ModrzBazStryj πv.*

W przen (1) : Nubila humani animi sol Serenat [!]. Ciemności ludzkiego vmysłu słońce [!]/ To yeft pan Chriftus ofwieca. *Mqcz 252b.*

3. Rozjaśniać; serenare Mqcz; illuminare, lucere PolAnt [w tym: co (5)] (6) : Czemu oczy żółte lepiej w noci niż wednie widzą. (–) Bowiem żółtość zawżze ieft iałna, á łama łiebie ofwiecza *GlabGad B5*; w iákicy piękności flończe y mieliac ofwyeca dzyeń y noc zá łpráwá páńfká. *LubPs R3 marg; Sereno, Oświecam/ Obyálniam álbo wyálniam. Mqcz 386b.*

W przen (3) :

oświecać czym (1): Czemu mozg ieft zimny. (–) Napirwej aby zimnoćią śwá wyciłciał á ofwieczał rozum *GlabGad B4.*

Zwrot: »oświecać oblicze« (1): mądrość człowieká oswieca oblicze [*lucere faciet vultum*] ie⁸⁰ *BudBib Eccle 8/1.*

Szereg: »oświecać a objaśniać« (1): Bo náukę oświecam iáko świtanie/ á obiálniam iá ná długi czas [*Quoniam disciplinam quasi antelucanum illuminabo et ostendam eam usque ad longinquum*]. *BudBib Eccli 24/38.*

4. Świecić (2) : Vczyniż y Lámp fiedm/ á pokládzież ie ná Lichtarzu áby oświecały przeciwko łobie [*ut luceant ex adverso*; áby świeciły ná przeciwko *WujBib*] *Leop Ex 25/37; Lumino – Ofwieczám. Calep 617b.*

5. Zapalać [w tym: co (2)] (3) : Illumino, Oświecam/ zázegam *Mqcz 199c.*

Przen (2) :

Szeregi: »oświecać a wystawiać« (1): [czart] wiele ich od they świętey á od tey chwalebney śwytłości odwodzi/ iż miałto thego/ áby iá iáwnie á iálnie oświecać á wyftáwiác mieli/ ielzce iá kthemu márnice niłzczá á zátłumiáią. *RejPos 338v.*

»zapalać a oświecać« (1): vpada ná nie ogień Ducha świętego kthory zápala á ofwieca wiárę y ftáłość onych wiernych á vćifnionych swoich/ á odkryje á obiálnie fáłsz á zdráde tych łprzećiwnikow ich *RejAp 171.*

6. Przekazywać jakąś wiedzę, nauczać, wyjaśniać; illuminare Vulg, PolAnt; dilucidare Calep [w tym: kogo, co (41)] (47) : *OpecŻyw 168v; KrowObr 218; RejAp 187v; BiałKat c3v; CzechRozm 30*; W piśmie S. Pan Bog oświecał S. Chryzostomá. *SkarŻyw 86 marg, 201*; Gdyż Dawid ś. zgoła to tám/ nie o Chriftušie/ ále o zakonie/ ábo o łowie Bożym nápiłał: iż ono oswieca. *CzechEp 167; Calep 324b*; KOściół twoy rácz Pánie miłościwie oświecać *LatHar 436, 412, 600*; To Słowo y tá mądrość oświecałá człowieká/ dáiac mu rozum przyrodzony/ ktory vkázował grzechy y ciemności/ ktorych fię świat vłtrzedz nie mogł *SkarKaz 486b.*

oświecać komu (1): Kto dobre vczynki czyni/ oświeca mu P. Bog rozum. *SkarKazSej 662a.*

oświecać przez kogo (1): A potym miełzka w tychże przez Duchá s. przez duchá mocy y łáfki łwoiey/ przez ktorego ie ofwieca/ ożywia/ odradza/ karmi/ o nich rádzi/ ich bronie/ á náwżem ie záchowywa. *RejPosWiecz² 92v.*

oświecać czym (10): Rokazuie łprawiedliwym/ oświéztá ié łáfká bożą *OpecŻyw* 189v; Kto prawdziwie pozna Páná/ te⁸⁰ pan tym więczyez mocną wiárą oświecać raczy *LubPs Ev marg; RejPos* 44; *ReszHoz* 130; O Pánie BOże/ ktory Kościół twoy dżiwną náuką wielebneho Thomałzá [...] oświecałz/ á cnotą iego tenze rozmnałz/ day nam to [...]/ abyłmy y náukę iego [...] poięli *LatHar* 447, 673; *SkarKaz* 42a. Cf »Duchem Świętyym oświecać«.

W połączeniach szeregowych (4): Gdy wierzym w ducha łwiętego oświęcza nas/ połwięca/ poczwerdza połyła w prawdzie/ zachowywa przes łowo Boże y okazuie Chriłtułła y rozmaite dari dawa *SeklKat* P4, P2, P3; *RejPosWiecz*² 92v.

Zwroty: »Duchem Świętyym oświecać« (3): *GrzegŚm* [67]; *BudBib* c3v; Pan Bog tych ktore Duchem S. oświeca/ do kościelnych sług łwoich odfyła. *SkarŻyw* 27 marg.

»oświecać ku prawdzie« (1): wierzyc że on [*Duch Św.*] nas oświecza ku włzelkiej prawdzie *SeklKat* P2v.

»oświecać rozum« [*szyk zmienny*] (5): *GlabGad* A5; *WróbŻółt* A4; Tymże obyczáiem/ łáfká Páńłka oświeca rozum ludzki/ rozgrzewa myłłi oziębęł/ zápała łercá miłostíá Bołką *KarnNap* E4; *LatHar* 673; *SkarKazSej* 662a.

»oświecać serce« [*szyk zmienny*] (5): *SeklKat* P3v; nie záwždy Duch s. oświecał/ łercá Prorockie *RejPos* 232v, [278]v; *KuczbKat* 10; *SkarŻyw* 165.

»oświecać przez Słowo Boże« (3): on nas wziwa ku prawdzie oświęcza przes łowo Boże *SeklKat* P2v, P2, P2v.

»oświecać świat« [*szyk zmienny*] (3): *RejPos* 44, 339v; Bo on włzyłtek świat náuką y rozumem duchownym oświecać przyłzedł. *SkarKaz* 42a.

»oświecać umyłł« (1): Apołtołowie Páná Kryłtułłowi nawiernieyłzy łłudzy [...] nie podawáli Duchá łwiętego/ nie przyciągáli łerc ludzkich/ nie oświecáli vmyłłow/ nie odradzáli dułz [...]. Abowiem ty włzyłtki łpráwy łá łpráwy Boże/ ktorych nikomu nie vdzyela. *RejPosRozpr* b4.

Szeregi: »oświecać a rozum dawać« (1): Declaratio fermonum tuorum illuminat et intellectum dat paruulis. Wyłład przykazania twego oświecza/ á rozum dáie malutkim. *WróbŻółt* 118/130.

»oświecać i dawać zrozumienie« (1): Początek łłow twoich oświeca/ y dawa zrozumienie [*illuminat et intelligere facit*] prołtakom. *BibRadz Ps* 118/130.

»oświecać i objałniać« [*szyk 1:1*] (2): Mnie [...] dána ieft tá łáfká/ ábych opowiádał miedzy Pogány/ nie dołłępane bogactwá Chryłtułłowe/ y żebych oświecał włzyłtki y obiáłniał [*et illuminare omnes*] *Leop Eph* 3/9; *RejPos* 273v.

»oświęcać i odradzac« (1): á łowo Boże w łercách ludzkich miełzkanie ludzi oświeca y odradza *NiemObr* 89.

»ożywiać i oświecać« (1): ták Kryłtus ożywia y oświeca w nas Zakon Boży/ ábychmy go rozumiełi y odkryty miełi. *GrzegŚm* 55.

»oświecać i w prawdzie pomnáżać« (1): ábycię Duchem łwoim Swiętyym oświecać y w prawdzie pomnáżać raczył *GrzegŚm* [67].

»oświecać i do prawdy wprowadzac« (1): iż Duch S. ktory nas ołobliwie oświeca y do prawdy wprowadza/ tenze Oyca y Syná y łámega łiebie nam oznaymuie *BibRadz* II 133b marg.

»oświecać i wzbudzać« (1): ono odzłczepieńftwo Piotrá Leoná wftáło/ poczęło fię ono Tyrráńskie á okrutne iego ferce krufzyć: a łáfká Boża ferce iego oświecać y wzbudzać *SkarŻyw* 165.

7. *Przywracać wzrok; illuminare Vulg, PolAnt; oculare Calep; restituere visum Cn* [w tym: kogo, co (17)] (18) : Oculo – Ofwieceni [*lege: oświecam*] wzrok daię. *Calep* 723b.

Zwrot: »ślepe(go) oświecać« = *illuminare caecos Vulg* [*szyk zmienny*] (10): którego ręce niebiofa ftworzyły/ trędotaté oczyfciały/ ślepé ofwiałzaly *OpecŻyw* 92, 134; *OpecŻywList Cv; TarDuch* B3; *WróbŻółt* 145/8; Pan ofwieca ślepe. *Leop Ps* 145/8, *Mar* 10 *arg; WujNT przedm* 35, *Luc* 18 *arg; SiebRozmyśl* E3.

»oświecać ślepo narodzonego« [*szyk zmienny*] (2): Oświeca ślepo národzonego. *WujNT przedm* 37, *Ioann* 9 *arg*.

W przeni (5) :

Zwrot: »oświecać oczy (zácmyone)« = *illuminare oculos Vulg, PolAnt* [*szyk zmienny*] (5): á wola iego wypełnioná ofwieca oczy zácmyone. *RejPs* 27v; *Leop Eccli* 34/20; *BudBib Eccli* 34/19[20]; *CzechEp* 112; profząc Páná Bogá/ áby on oczy wálze oświecał *SkarKazSej* 702b.

8. *Rozślawiać* (3) : Illustro, oświecam/ czynię słáwnym [!]/ osławiam/ oznáymiam. *Mącz* 200d; [*Grzegorz XIII*] Miáltá wfpániáłość práwie oświecił/ y oświecać co dzień nie zániechywa. *ReszHoz* 134.

oświecać co (1): iáko Paryż zá zgromádeniem y przyzwániém ludzi vczonych y mądrych wftyftkę Fráncją zdoibi: Padwá tákże y Bononia/ wftyftkę Włófką ziemię słáwną czyni. Prágá zásię Czechy oświeca [*illuminat JanStat* 215]: á Niemiecką ziemię/ Vxonia ofzláchcia. *SarnStat* 195.

Synonimy: 1. objaśniać; 3. rozjaśniać; 5. zapalać; 6. nauczać, objaśniać; 8. osławiać, osłachcać.

Formacje współrdzenne cf ŚWIECIĆ.

Cf **OŚWIECAJĄCY, OŚWIECAN, OŚWIECANIE**